

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Житомирський державний університет імені Івана Франка

І.Я. Тамашевський

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ТА ПРОВЕДЕННЯ
ЗМАГАНЬ З ВОЛЕЙБОЛУ**

Навчально-методичні матеріали
для індивідуальної та самостійної роботи студентів

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2011

УДК 796.093.43
ББК 75.5
Т 17

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка
(протокол № 5 від 21 травня 2010 р.)*

Рецензенти:

- Крук М.З.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання Житомирського державного університету імені Івана Франка;
- Грибан Г.П.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання Національного агроекологічного університету;
- Краснощоків О.О.** – заслужений тренер України, суддя національної категорії, головний тренер збірної команди України.

Тамашевський І.Я.

Організація та проведення змагань з волейболу: Навчально-методичні матеріали. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2010. – 32 с.

УДК 796.093.43
ББК 75.5

Для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних вищих навчальних закладів.

Зміст

Вступ	4
Історичні аспекти вдосконалення правил гри	5
Організація змагань	7
Характеристика змагань	11
Проведення змагань	12
Суддівська колегія	16
Системи проведення змагань	20
Література	27
Додатки	28

ВСТУП

Змагання повинні виконувати завдання не лише спортивні – пошук найсильнішого, визначення якісної сторони тренуваності спортсмена, але й соціальні. Видовищні заходи несуть певні естетичні й етичні функції, задовольняють духовні потреби людей. Розпал боротьби, ситуації, що постійно змінюються у змаганнях зі спортивних ігор привертають величезні аудиторії глядачів. Змагання є апогеєм тренувальних занять, де перевіряється та порівнюється ефективність тактико-технічної підготовки команд, розвиваються та загартовуються морально-вольові якості спортсменів, перевіряється ступінь готовності гравців до участі у більш вагомих змаганнях, відбираються кращі гравці для формування збірних команд. У процесі змагань удосконалюються техніко-тактичні навички гравців у більш складних умовах, коли на спортсмена діють додаткові фактори, яких немає під час тренування (ступінь відповідальності за командний результат, психологічний вплив глядачів, прагнення досягти перемоги та необхідність грати у рамках правил, суворе дотримання яких контролюється суддями).

Кожні змагання повинні носити не лише інформаційний характер – хто найсильніший на сьогоднішній день, але й бути ефективним засобом пропагування спорту, і в тому числі волейболу.

Необхідно прагнути, щоб організація змагань, рівень проведення незалежно від їх масштабу, були на високому рівні. Організатори змагань повинні прагнути скласти якнайкращі умови для спортсменів, глядачів, представників засобів масової інформації.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВИЛ ГРИ

Упродовж усього періоду існування правила гри з волейболу змінювались, відтворюючи зміни тактико-технічних концепцій ведення гри.

У січні 1925 року Московською секцією фізичної культури спортивних ігор були затверджені правила гри у волейбол.

На I Всесоюзній спартакіаді 1928 року виникли перші суперечності в трактуванні правил гри. Команда Далекого Сходу виконувала нападаючий удар уривчасто, без затримки, а московська команда – «поштовхом» (із затримкою). Після спартакіади московська команда виключила зі свого арсеналу виконання атакуючого удару «поштовхом».

У 1929 році був проведений перший суддівський семінар, на якому обговорювались оцінки виконання різних технічних прийомів, була розроблена єдина методика їх суддівства. Так, у тому році москвич М. Рибін уперше став застосовувати обманні дії. Відразу ж гравці відреагували на новий прийом – з'явився страхуючий гравець, змінилось розташування гравців на полі.

До 1952 року правила змагань з волейболу видавалися періодично. У 1952 році були видані міжнародні правила.

Один раз у чотири роки, під час проведення волейбольного турніру на олімпійських іграх, проходять конгреси Міжнародної федерації з волейболу (ФІВБ), на яких затверджуються зміни окремих розділів правил змагань.

Поступово проводяться зміни, які спрямовані на підвищення видовищності змагань, зменшення різних умовностей, які б обмежували ігрові дії спортсменів. Якщо ще у 1966 році глибина зони подачі була обмежена 2 м, то з 1974 року вона збільшилась до 8 м, а вільна зона від бічних ліній повинна становити мінімум 5 м. На продовженні правої бічної лінії і на відстані 3 м ліворуч від неї була зона подачі, з 2000 року – це ділянка шириною 9 м позаду кожної лицьової лінії.

У 1960 році було дозволено наступати на середню лінію, а з 1974 року – переступати лінію при умові торкання до неї частиною ступні (ступнів).

Для правильного визначення прольоту м'яча над сіткою з 1970 року в німілентацію сітки введено антени, які кріпляться до обмежувальних кантів.

Змінюються і розміри самого м'яча, його колір і вага.

Велику роль у розвитку волейболу відіграли зміни, які регламентували визначення правильності виконання технічних прийомів. З 1966 року було дозволено блокування з переносом рук, а з 1976 року дотик на блоці не входить у кількість трьох дозволених дотиків.

З листопада 1984 року введено суттєве послаблення при виконанні першої передачі способом знизу: «При виконанні першої передачі способом знизу дозволено багаторазовий, уривчастий дотик м'ячем різних частин тіла вище пояса». Ця зміна дозволила успішно приймати найсильніші нападаючі удари та тяжкі подачі. Одночасно з цим було заборонено блокувати подачу й атакувати з подачі.

У пошуках шляхів підвищення видовищності волейбольних змагань і регламентації часу зустрічі Світовий Конгрес ФІВБ в Севільї, Іспанії в 2000 році ввів такі положення:

- м'яч може торкатися будь-якої частини тіла;
- при виконанні подачі м'яч може торкатися сітки;
- м'яч, який перетнув площину сітки у вільну зону суперника через зовнішній простір, може бути повернений ударами команди за умов діючих правил;
- кожне розігрування м'яча є розігруванням очка.

Волейбол з'явився в Україні в 1925 році в тодішній столиці – Харкові. Уже через 3 роки українські волейболісти заявили про себе на I Спартакіаді народів СРСР, зайнявши 1 місце.

Довоєнний волейбол уписав славу сторінку в історію українського волейболу. Багато значних всесоюзних змагань проводилися у Дніпропетровську, Харкові, Києві, Одесі. У цих турнірах українські команди завжди були в числі призерів.

Піку розвитку волейбол в Україні досяг у 1952 році, коли ряд українських волейболістів увійшли до складу збірних команд СРСР. З того часу, аж до 1990 року, наші спортсмени незмінно входили не тільки в збірні команди СРСР, але й поповнювали ряди найсильніших волейбольних клубів Європи й світу. За останні 10 років багато вихованців українського волейболу поповнили ряди однієї з найсильніших команд світу – збірної Росії.

У 70-ті–80-ті роки з 12 команд вищої ліги першості СРСР 6 представляли Україну.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗМАГАНЬ

Для вирішення комплексу різних питань, які виникають при підготовці та проведенні змагань, створюється організаційний комітет, склад якого залежить від масштабу змагань.

На засіданні організаційного комітету визначається основний перелік питань і коло завдань, які повинні бути розв'язані в процесі підготовки до змагань.

Зустріч команд

Будь-які змагання починаються з моменту прибуття команд на змагання. Організатори змагань замовляють транспорт для зустрічі гравців, призначають відповідальну особу за зустріч кожної команди, бронюють місця в готелях, передають адміністрації готелю список суддів із зазначенням попередньої дати їх прибуття.

Робота транспорту

Настрій учасників змагань і точність проведення змагань у багатьох випадках залежить від роботи транспорту, який обслуговує змагання. Тому організатори повинні заздалегідь розробити маршрути доставки учасників на тренування і змагання,

скласти графік руху автотранспорту за маршрутами.

Розклад руху автобусів для всіх команд передається водіям, диспетчеру, адміністраторам готелю та спортивної споруди, учасникам.

Випробовування спортивних споруд та тренування у дні змагань

Усім командам, що приїжджають на змагання, організатори повинні до початку змагань дати час для випробовування спортивного майданчика. Зазвичай дають можливість протягом не менш ніж години провести тренування на тому майданчику, де будуть проходити змагання.

Розклад тренувальних занять на ігровій арені складається в послідовності, яка вказана в розкладі ігор. Спочатку тренується команда, назва якої стоїть у розкладі першою, тобто «господарка»

зустрічі першої пари, після неї тренується інша команда з першої пари – гість, третьою починає тренування команда – господарка другої пари, за нею – команда-гість другої пари і так далі.

Існує традиція – команда, яка представляє спортивні споруди для змагань, має право вибирати для тренувань один і той самий час, тому при складанні розкладу потрібно мати на увазі це побажання. Крім того, необхідно передбачити, щоб між закінченням тренування та початком гри було вдосталь часу для обіду і післяобіднього відпочинку – зазвичай 4-5 годин.

Харчування учасників змагань

До початку змагань заступник головного судді з медичної частини повідомляє адміністрації закладу харчування очікувану кількість учасників змагань, режим їх харчування, складають разом приблизний перелік продуктів.

Окремо треба домовитися з адміністрацією про режим харчування у вечірній час, тому що зазвичай останні ігри закінчуються пізно.

Підготовка спортивних споруд, спорядження та інвентаря

Зазвичай ця робота виконується представником місцевої суддівської колегії. До приїзду команд він перевіряє стан кімнат для перевдягання. Якщо неможливо виділити кожній команді окрему роздягальню, необхідно організувати окреме приміщення для зберігання особистих речей гравців. Перевіряють розмітку майданчика, стан сітки, її натяг, правильність закріплення антени, наявність і стан обладнання та інвентаря.

Спільна нарада оргкомітету, головної суддівської колегії та учасників

Нараду тренерів і представників команд потрібно підготувати особливо ретельно, тому що це єдина можливість у спокійних умовах розв'язати всі організаційні питання.

На цій нараді обов'язкова присутність усього складу оргкомітету, щоб можна було на місці оперативно розв'язати питання та побажання, які виникають у тренерів:

- уточнити розпорядок дня;
- вирішити питання про відправку учасників і суддів після закінчення змагань;
- повідомити рішення пленарної комісії, тим самим виключивши в подальшому претензії з допуску гравців;
- уточнити колір форми в тих випадках, коли можлива трансляція по телебаченню;
- уточнити розпорядок тренувань, особливо у вільний від ігор день (на цей день зазвичай намічаються культурно-масові заходи для учасників).

Для оперативного й централізованого вирішення всіх фінансових розрахунків, пов'язаних з розміщенням, харчуванням, оформленням білетів на від'їзд учасників, виділяється відповідальний представник.

Реклама

Реклама – це не лише афіші з анонсом змагань, але і програми, проспекти змагань. Бажано для кожних змагань робити емблему. Можна використовувати в спортивних емблемах зображення аксесуарів волейболу – м'яч, сітку, майданчик, а також фігуру спортсмена.

Святкове, виразне оформлення місць змагань грає важливу роль у пропаганді та розвитку спорту. Святково прикрашений зал, святкова обстановка у залі викликають у глядачів особливий настрій, бажання бути присутнім і брати участь у спортивних змаганнях.

Медичне обслуговування змагань

На змаганнях будь-якого рангу повинен бути присутнім лікар. Суддя зустрічі несе безпосередню відповідальність за нещасні випадки, які трапилися з гравцями під час зустрічі, у відсутності лікарського контролю та першої медичної допомоги.

Лікар, який обслуговує змагання на правах заступника головного судді, здійснює медичне обслуговування змагань і тренувань.

Заступник головного судді з медичної частини бере участь у роботі пленарної комісії, у нараді представників, тренерів,

контролює дотримання санітарно-гігієнічних норм у місцях розміщення та харчування учасників, у роздягальнях, за необхідності викликає «швидку допомогу» для надання невідкладної допомоги при особливо тяжких травмах учасників.

Відкриття та закриття змагань

Церемонії відкриття та закриття змагань, ритуал нагородження переможців повинні бути яскравими й незабутніми, тому що вони мають важливе пропагандистське і виховне значення. Це урочисті дії, які складаються з парадів, підняття прапорів, нагородження, привітання, обміну вимпелами тощо.

Урочисте відкриття змагань треба проводити тоді, коли присутня найбільша кількість глядачів. Зазвичай це перерва між двома зустрічами. Для проведення урочистого відкриття змагань складається сценарій відкриття, до якого додається схема виходу і розташування команд на ігровому майданчику. Порядок виходу команд визначається за алфавітом, господарі змагань завжди виходять останніми.

Невелике привітання, з яким офіційна особа звертається до учасників змагань, повинне закінчуватися словами: «Змагання оголошую відкритими!» Після цього диктор оголошує: «Право підняти прапор надається капітану команди-переможниці попередніх змагань». Якщо змагання проводяться вперше, тоді право підняти прапор надається капітанам команд, які беруть участь у змаганнях.

Нагородження переможців

У параді закриття беруть участь три призери даних змагань.

Після закінчення ритуалу нагородження переможців диктор зачитує текст і оголошує змагання закритими. Команди залишаються на своїх місцях.

Право опустити прапор надається капітану команди-переможниці.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМАГАНЬ

Залежно від мети, завдань, форми організації, складу учасників спортивні змагання поділяються на види.

Великі організаційні змагання підводять підсумок тривалому процесу підготовки, дозволяють оцінити стан підготовки спортсменів. Інші змагання можуть вирішувати завдання відбору спортсменів для участі в найважливіших змаганнях, вони є спортивним заходом удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів.

Виділяють *підготовчі, контрольні, модельні, відбіркові та головні* змагання.

Змагання з волейболу можуть бути лише командними. За організаційною формою вони бувають *офіційні* і *товариські*. До *офіційних змагань* належать:

- чемпіонати;
- першості;
- змагання на Кубок.

Чемпіонати – найбільш відповідальні змагання. Переможцям присвоюється почесне звання чемпіона. Проводиться таке змагання, як правило, один раз на рік з визначенням місць усіх учасників (суперліга).

Першості – проводяться серед команд вищої, першої та другої ліг, а також серед дитячих, юнацьких, аматорських команд тощо.

Змагання на Кубок – проводяться з метою залучення великої кількості команд і визначення переможця за короткий термін.

Товариські змагання проводяться з метою підготовки до офіційних змагань або присвячуються до урочистих подій (дат). За домовленістю обох сторін вони можуть проводитись дещо за зміненими правилами.

ПРОВЕДЕННЯ ЗМАГАНЬ

Проведення змагань з волейболу складається з трьох етапів.

На *першому* етапі згідно з календарем заходів на рік, складається положення про змагання, готується і проводиться агітаційно-рекламна робота, готуються спортивні споруди, створюється організаційний комітет із проведення змагань.

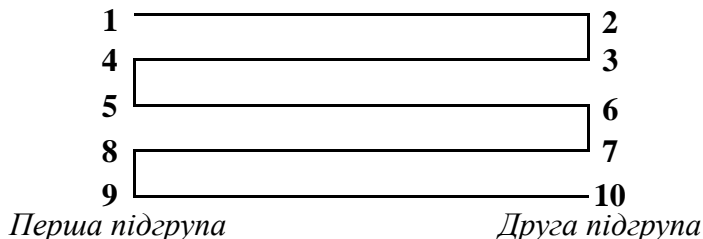
На *другому* етапі проходить безпосереднє проведення змагань. У процесі цього етапу відбувається допуск команд до змагань, згідно з яким з відповідною системою проводяться ігри між командами.

Жеребкування здійснюється з метою присвоїти командам певні номери, які використовуються при складанні календаря змагань. Застосовується два способи жеребкування: загальне жеребкування (усіх команд водночас); розсіювання команд.

Розсіювання команд дозволяє сформувати підгрупи (коли у змаганні бере участь велика кількість команд і воно проходить у два етапи: спочатку ігри у підгрупах, а потім – фінал) приблизно однакові за силами.

Використовуються дві схеми розсіювання: за жеребком та «змійка». Якщо розсіювання проводиться за жеребком, тоді беруть кількість команд, яка відповідає кількості підгруп, і між ними кидається жереб для розподілу цих команд за підгрупами. Потім у такій же послідовності розподіляється за жеребом наступна група команд.

За умов розсіювання за схемою «змійка» командам присвоюються номери відповідно до їх місць, які вони посіли на попередніх змаганнях. Потім ці команди згідно з присвоєними їм номерами розподіляються за підгрупами. Наприклад: схема розподілу 10 команд буде мати такий вигляд:

На *третьому* етапі нагороджуються команди-призери, підбиваються підсумки змагань, оформляється документація.

Як правило, папка про проведення відповідного змагання складається з таких документів:

- положення про змагання;
- заявки команд;
- календар ігор;
- протоколи ігор;
- турнірна таблиця;
- склад суддівської колегії;
- звіт головного судді;
- кошторис витрат.

Положення про змагання

Документом, який визначає проведення конкретних змагань, їх правове оформлення, є *Положення про змагання*. Розробка Положення про змагання та своєчасне розсилання його зацікавленим організаціям покладається на організаторів цих змагань.

Положення про змагання повинно мати такі розділи:

I Мета і завдання

Мета змагань: зміцнення здоров'я учасників, підбиття підсумків навчальної роботи, популяризація спортивної гри, формування збірної команди для участі в змаганнях вищого рангу. Завдання залежать від масштабу і виду змагань.

II Термін і місце проведення змагань

Числа певного місяця і року, місце (база), де проводяться змагання.

III Керівництво змаганнями

Організація, що проводить змагання, суддівська колегія, яка безпосередньо проводить змагання.

IV Учасники змагань

Назви команд, вік учасників, їх кваліфікація, кількість учасників, які вносяться в заявку.

V Умови проведення змагань

Системи розіграшу, порядок визначення переможця у випадку, коли дві чи більше команд наберуть однакову кількість очок.

VI Нагородження

Вказуються види відзначень учасників (медалі, жетони, дипломи, свідоцтва, грамоти, перехідні призи, виписки, пам'ятні подарунки).

VII Умови прийому учасників змагань і оплати витрат

Вказуються витрати:

- організації, що проводить змагання;
- організації, що направляють команди на змагання;
- порядок і умови оплати суддівства.

У цьому розділі обов'язково вказуються дата прибуття і від'їзду команд.

VIII Умови подання протесту

Вказується порядок подання протесту, термін його розгляду і органи, куди подається протест. Як правило, протест подається в головну суддівську колегію з проведення змагань протягом 24 годин після закінчення гри. Відмітка про подання протесту робиться представником команди в протоколі матчу. Протест повинен бути розглянутий до наступної гри команди, на яку поданий протест.

IX Порядок та термін подання заявок для участі в змаганнях

Вказуються:

- організація, що розглядає заявки;
- порядок і терміни подання попередніх заявок (це потрібно для того, щоб визначити фактичну кількість команд);
- порядок і терміни подання іменних заявочних списків (на цьому етапі здійснюється допуск учасників до змагань);
- форма заявки та перелік документів, які необхідно подати мандатній комісії;
- місце та час проведення жеребкування.

Положення про змагання затверджується керівником організації, яка проводить змагання.

До положення про змагання додається програма змагання, а також *кошторис витрат*, який складається з таких розділів:

1. Найменування змагань.
2. Терміни і місце проведення.
3. Кількість суддів (в тому числі немісцевих), витрати на їх розміщення, харчування, проїзд.
4. Кількість учасників (в тому числі немісцевих), витрати на розміщення, харчування, проїзд.
5. Витрати на медичне обслуговування.
6. Витрати на оренду спортивних споруд.
7. Витрати на рекламу – афіші, плакати тощо.
8. Транспортні витрати.
9. Канцелярські витрати.
10. Витрати на оплату обслуговуючого персоналу.

Звичайна форма заявки

Заявка завіряється печаткою організації, що направляє команду на змагання, а також відповідним штампом або печаткою лікаря (див. додаток 1).

Календар ігор

Календар визначає порядок, терміни та місце проведення змагань з початку до кінця (див. додаток 2).

Протокол гри

Перед кожною грою заповнюється протокол в якому фіксується хід гри і який підписується (після закінчення гри) представниками команд та судьями (див. додаток 3).

Турнірна таблиця

Результати ігор між командами в кожному турнірі заносяться в спеціальну таблицю (див. додаток 4).

СУДДІВСЬКА КОЛЕГІЯ

1. Головний суддя.
2. Головний секретар.
3. Заступник головного судді з медичної частини.
4. Суддя – секретар.
5. Суддя – інформатор.
6. Суддя – оператор табло.
8. Комендант змагань.

Обов'язки членів суддівської колегії

Головний суддя

Головний суддя несе відповідальність за проведення змагань відповідно до правил і положень. Головний суддя керує всією суддівською колегією, учасниками змагань та представниками команд.

Головний суддя зобов'язаний:

- контролювати підготовку місць змагань;
- розподілити обов'язки між суддями;
- затверджувати календар ігор;
- керувати роботою суддівського апарату і вирішувати всі питання, що пов'язані з ходом змагань;
- забезпечувати учасників, глядачів, представників преси, радіо і телебачення інформацією про хід змагань та їх результати;
- у виключних випадках головний суддя може втрутитись у хід матчу, якщо, на його думку, судді прийняли помилкове рішення.

Головний суддя затверджує результати змагань: пише звіт про змагання, який подає в організацію, що проводить змагання.

Головний суддя має право:

- у процесі змагань звільнити від суддівства арбітрів, які не справляються зі своїми обов'язками;

- згідно з рішенням головної суддівської колегії знімати зі змагань команди і окремих учасників, які грубо порушили правила змагань та вимоги, які висуваються до спортсменів;
- відмінити або відкласти змагання у зв'язку з непідготовленістю майданчиків;
- вносити зміни в програму змагань, календар ігор, призначення суддів, якщо в цьому є необхідність.

Розпорядження головного судді є обов'язковим для всіх учасників змагань.

Заступники головного судді

(головний секретар, суддя-секретар, суддя-інформатор, суддя-оператор табло, лікар змагань, комендант змагань)

Заступники головного судді відповідають за ділянку роботи, що доручена їм головним суддею. За відсутності головного судді один із заступників виконує його обов'язки.

Головний секретар

Головному секретарю необхідно:

- перевіряти заявки;
- складати розклад ігор і після затвердження його головним суддею доводити до відома команд;
- вести протоколи засідань суддівської колегії;
- оформляти розпорядження і рішення головної суддівської колегії;
- приймати заявки, протести і доповідати про них головному судді;
- відповідати за своєчасне оформлення протоколів і всієї технічної документації;
- готувати звіт про змагання.

Суддя-секретар

На суддю-секретаря покладено такі обов'язки:

- правильне внесення в протокол гри відповідних записів (прізвищ гравців, спортивні звання, ігрові номери);
- ведення протоколу під час гри;
- заключне оформлення протоколу в кінці матчу (його повинні підписати судді та представники команд).

Суддя-інформатор

В обов'язки судді-інформатора входить інформування гравців та глядачів про хід змагань, про основні положення змагання. Він знайомить глядачів з командами, гравцями, тренерами і суддями, оголошує заміни гравців.

Суддя-інформатор також оголошує рахунок, якщо немає табло.

Суддя-оператор табло

Суддя-оператор табло відповідає за чітку, правильну і своєчасну інформацію, яка висвічується на табло.

Заступник головного судді з медичної частини

Лікар змагань входить до складу суддівської колегії на правах заступника головного судді:

- стежить за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог при проведенні змагань;

- надає медичну допомогу учасникам при травмах, захворюваннях і робить висновки про можливість продовжувати змагання;

- після закінчення змагань подає звіт про лікарсько-санітарне забезпечення змагань в організацію, яка проводить змагання.

Комендант змагань

Відповідає за:

- своєчасну підготовку оформлення місця змагань;
- порядок під час проведення змагань;
- наявність необхідного інвентаря, приміщень для учасників і суддівської колегії;
- радіофікацію місць змагань відповідно до вказівок головного судді.

Звіт головного судді

У звіті головного судді дається стисла характеристика змагання: організація, стан спортивних споруд, робота суддівської колегії і обслуговувального персоналу, відзначаються негативні моменти і пропозиції щодо поліпшення проведення змагань у майбутньому. У кінці звіту вказуються спортивні результати команд, виконання спортивних розрядів тощо.

Церемонія відкриття та закриття змагань

Відкриття

1. Парад команд. Першими йдуть чемпіони минулого року, а далі – в алфавітному порядку, заключною – місцева команда (господар). Перед кожною командою несуть таблички з назвою команд.

2. Прапор України (під гімн України) піднімає капітан команди чемпіонів або капітани всіх команд.

3. Голова організаційного комітету вітає учасників змагань.

4. Оголошується відкриття змагань.

Учасники залишають спортивну арену.

Закриття

1. Встановлюється трибуна.

2. Виносяться медалі.

3. Виходять команди-призери і вишиковуються за трибуну.

4. Дикторський текст:

- третє місце і бронзові медалі чемпіонату (Кубка) виборола (назва команди).

Гравці піднімаються на трибуну;

- друге місце і срібні медалі виборола (назва команди).

Гравці піднімаються на трибуну;

- перше місце і золоті медалі (назва команди).

Гравці піднімаються на трибуну.

5. Гравцям і тренерам команд-призерів вручають відповідні медалі.

6. Звучить гімн України і капітан команди-чемпіона опускає прапор.

7. Гравці і тренери команд-призерів проходять коло пошани.

СИСТЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗМАГАНЬ

Залежно від мети змагання, конкретних умов його проведення (кількість команд спортивних баз, матеріальних ресурсів) вибирається певна система розіграшу. При проведенні змагань з волейболу застосовуються такі системи розіграшів:

- колова;
- з вибуванням після поразки;
- змішана – поєднання двох перших систем.

Колова система

Принцип проведення змагань за коловою системою полягає в тому, що кожна команда зустрічається одна з одною по одному разу (в одне коло) або декілька разів (у два кола і більше). Ця система дозволяє найбільш об'єктивно виявити переможця і визначити місця всіх команд згідно з їх спортивною майстерністю.

Для проведення змагань в одне коло за умов парної кількості команд, ігрових днів (турів) потрібно на 1 менше, а непарної – кількість ігрових днів відповідає кількості команд.

Кількість ігор визначається за формулою:

$$X = \frac{n(n-1)}{2},$$

де X – кількість ігор, n – кількість команд.

Наприклад, якщо у змаганнях бере участь 8 команд, то кількість ігор в одному колі буде дорівнювати:

$$X = \frac{8(8-1)}{2} = 28.$$

При складанні календаря змагань користуються двома способами:

- без чергування полів (майданчиків);
- з чергуванням полів (майданчиків).

Схема складання календаря ігор під час проведення змагань без чергування полів для 5-6 команд

1	2	3	4	5
день	день	день	день	день
1 – 6(0)	1 – 5	1 – 4	1 – 3	1 – 2
2 – 5	6(0) – 4	5 – 3	4 – 2	3 – 6(0)
3 – 4	2 – 3	6(0) – 2	5 – 6(0)	4 – 5

Наведений спосіб проведення змагання носить назву «з оберненням навколо 1». Кожний наступний ігровий день складається внаслідок зміщення всіх номерів учасників на одну сходинку проти годинникової стрілки. Цифра «1» залишається нерухомою.

Якщо ігри проводяться на майданчиках учасників, то виникає потреба в чергуванні ігор на своєму й чужому полях.

У цьому випадку календар ігор складається за схемою «змійка». За умов непарної кількості команд викреслюється така кількість вертикальних ліній, яка відповідає кількості команд (якщо кількість команд парна – вертикальних ліній на 1 менше).

Під першою лінією ставиться цифра «1», а далі справа від неї знизу вгору проставляються в арифметичному порядку половина номерів учасників. Друга половина у зворотньому порядку пишеться зліва від вертикальної лінії.

Кількість команд-учасниць ділять на 2 і пишуть стовпчиками цифри, починаючи з другої половини. Якщо кількість команд непарна, то на 2 ділять наступну парну цифру.

Наприклад, змагаються 7 команд. Наступну після 7 парну цифру 8 ділимо на 2 і пишемо стовпчиком цифри, починаючи з другої половини, тобто з:

5
6
7

При непарній кількості команд останню цифру не пишуть. Біля написаних стовпчиком цифр проводять вертикальну лінію і під нею пишуть цифру 1, а в стовпчику знизу вгору справа від неї – наступні по порядку цифри – 2,3,4. Знову проводять

вертикальну лінію, над якою пишуть наступну цифру – 5, і т.д., вміщуючи наступну цифру то під лінією, то над нею, як це вказано нижче:

		5		6		7								
5		4			6			5			7			7
6		3			7			4			1			6
7		2			1			3			2			3
		1						2						4

І так доти, поки не виникне потреба поставити цифру 1 над лінією.

Цифри, що опиняться під лініями і над ними при непарній кількості команд, показують номери вільних команд ігрового дня, а при парній кількості створюють з останньою парною цифрою одну з пар даного ігрового дня, наприклад: 1 : 8; 8 : 5; 2 : 8; 8 : 6; 3 : 8; 8 : 7; 4 : 8.

Цифри, розташовані по один і другий бік кожної лінії показують номери ігрових пар, причому цифри з правого боку означають номер команди, що грає на своєму полі, а з лівого боку – на полі суперника.

Цифри під лініями, так само означають команди, що грають на своєму полі цифри над лініями – на полі суперника. При цьому кожні 2 сусідніх стовпчики створюють наступний ігровий день.

Календар ігор для 7-8 команд

1	2	3	4	5	6	7
день	день	день	день	день	день	день
1 – 8	8 – 5	2 – 8	8 – 6	3 – 8	8 – 7	4 – 8
2 – 7	6 – 4	3 – 1	7 – 5	4 – 2	1 – 6	5 – 3
3 – 6	7 – 3	4 – 7	1 – 4	5 – 1	2 – 5	6 – 2
4 – 5	1 – 2	5 – 6	2 – 3	6 – 7	3 – 4	7 – 1

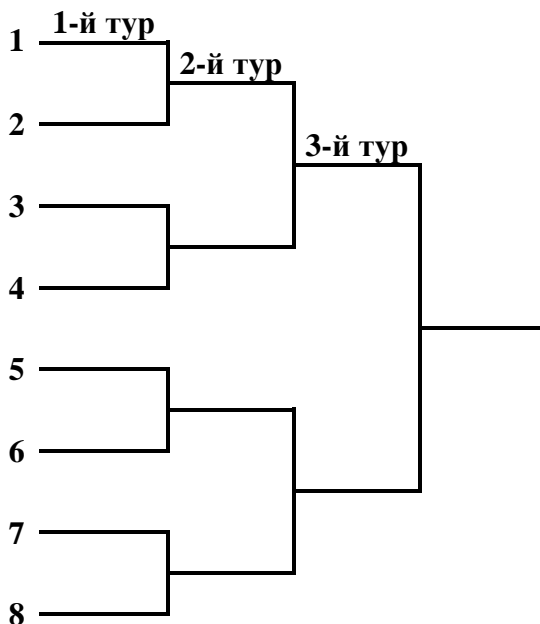
Система з вибуванням

При великій кількості команд використовують систему розіграшу з вибуванням (після першої поразки). Ця система, на відміну від попередньої, дозволяє у досить стислі терміни визначити переможця. Водночас її недоліком є те, що у фіналі зустрічаються не завжди найсильніші суперники. Тому часто фаворитів змагань попередньо розсіюють у верхню і нижню половину сітки (за таких умов, у випадку перемоги обидві сильні команди зустрічаються між собою лише у фіналі).

Загальна кількість ігор визначається за формулою: $x = n - 1$, де x – кількість ігор, n – кількість команд.

Якщо кількість команд дорівнює ступеню двох (2^n , це 4, 8, 16, 32 тощо), то їхнє найменування розташовують у таблиці згори донизу, одне під одним, у порядку, визначеному жеребом. Перший номер грає з другим, третій – з четвертим тощо. Всі команди починають змагання з першого туру. Переможці першого туру грають між собою так само попарно згори донизу. Тур, в якому зустрічаються 8 команд називають чвертьфінальним, 4 команди – півфінальним, нарешті, тур, де зустрічаються 2 команди, називають фінальним.

ТАБЛИЦЯ ЗУСТРІЧЕЙ
для 8 команд

У випадку, коли кількість команд не є ступенем двох, то частина їх, залежно від номерів, визначених жеребкуванням, вступає в гру з другого (кола) туру. Кількість команд, що грають в першому колі, визначають за формулою:

$$(n - 2^x) \cdot 2,$$

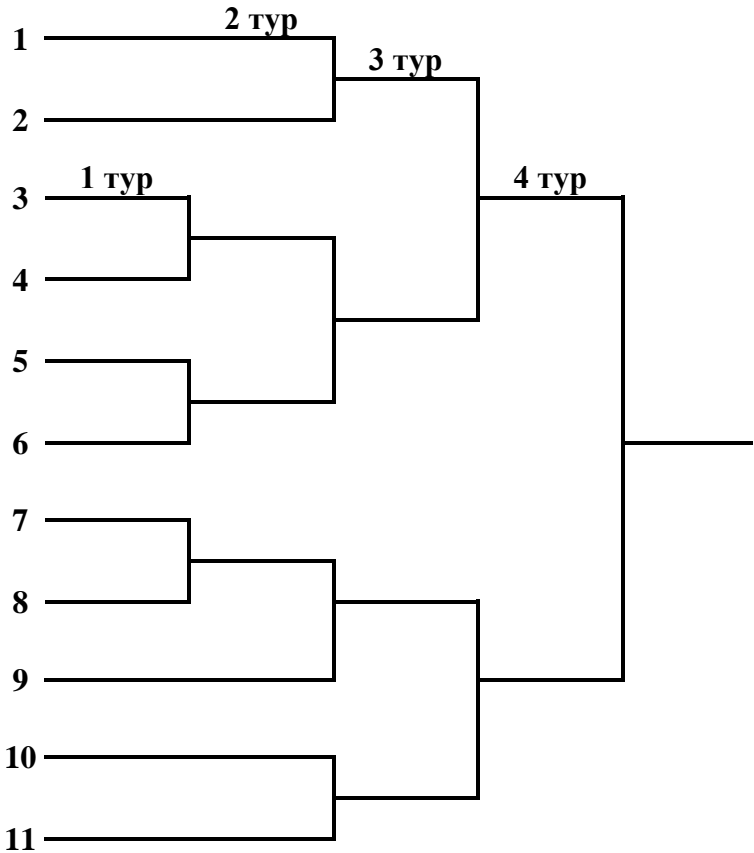
де n – кількість команд, що беруть участь у змаганнях; x – ступінь, що дає число, максимально наближене до n .

Наприклад, у змаганнях беруть участь 11 команд. У першому колі зустрічаються:

$$(11 - 2^3) \cdot 2 = 6 \text{ команд.}$$

ТАБЛИЦЯ ЗУСТРІЧЕЙ
для 11 команд

Для команд, що вступають у гру, з другого кола, відводять крайні верхні й крайні нижні номери. За умов парної кількості команд у першому турі не грає однакова кількість команд вгорі і внизу сітки. Якщо кількість команд учасниць непарна, то кількість команд, що вступили в гру з другого кола, на одиницю більша в нижній половині таблиці, ніж у верхній.

Кількість команд, що вступають у змагання з другого кола, їхнє розміщення у верхній і нижній половинах таблиці, а також кількість команд, що грають у першому колі, вказано в таблиці:

Загальна кількість команд	Кількість команд, що грають у першому колі	Кількість команд, що грають з другого кола		
		всього	зверху	знизу
4	4	-	-	-
5	2	3	1	2
6	4	2	1	1
7	6	1	-	1
8	8	-	-	-
9	2	7	3	4
10	4	6	3	3
11	6	5	2	3
12	8	4	2	2
13	10	3	1	2
14	12	2	1	1
15	14	1	-	1
16	16	-	-	-
17	2	15	7	8
18	4	14	7	7
19	6	13	6	7
20	8	12	6	6
21	10	11	5	6
22	12	10	5	5
23	14	9	4	5
24	16	8	4	4

ЛІТЕРАТУРА

1. Губенко Л. Я. Организация и судейство соревнований по волейболу. – М.: ФиС, 1988. – С. 7–18.
2. Клещев Ю. Н., Фурманов А. Г. Юный волейболист – М.: ФиС, 1979. – С. 224–229.
3. Волейбол. Правила гри. – К.: Здоров'я. – 1976. – С. 47–51.
4. Айриянц А. Г. Волейбол: Учебник для институтов физической культуры. – М.: ФиС, 1976. – С. 7–12.
5. Костюкевич В. М. Організація і проведення змагань із спортивних ігор. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», ВДПУ, 2001. – 216 с.
6. Чехов О. С. Основы волейбола. – М.: ФиС, 1979.
7. Портных Ю. И. Спортивные игры и методика преподавания. – М.: ФиС, 1986.

ЗАЯВКА

команди _____

для участі _____

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Спортивний розряд	ФСТ	Прізвище, ініціали тренера	Віза лікаря
1.						
2.						
3.						

Керівник _____
Прізвище та ініціали (підпис)

Представник команди _____
Прізвище та ініціали (підпис)

До змагань допущено _____ чол.

Лікар _____
Прізвище та ініціали (підпис)

КАЛЕНДАР

ігор чемпіонату _____

серед команд _____

№ п/п	Команди	Дата проведення гри	Початок гри	Місце проведення гри
1.				
2.				
3.				

Головний суддя _____

Головний секретар _____

**ФЕДЕРАЦІЯ ВОЛЕЙБОЛУ УКРАЇНИ
СПРОЩЕНИЙ ПРОТОКОЛ ГРИ
ДЛЯ МАСОВИХ ЗМАГАНЬ З ВОЛЕЙБОЛУ**

Назва змагань _____

Дата _____

Між командами _____

Місто _____

Склад команди А		I партія				II партія				III партія					
№		Р	А	Р	Б	Р	Б	Р	А	Р	А	Р	Б		
		1	19		1	19		1	19		1	19		1	19
		2	20		2	20		2	20		2	20		2	20
		3	21		3	21		3	21		3	21		3	21
		4	22		4	22		4	22		4	22		4	22
		5	23		5	23		5	23		5	23		5	23
		6	24		6	24		6	24		6	24		6	24
		7	25		7	25		7	25		7	25		7	25
		8	26		8	26		8	26		8	26		8	26
		9	27		9	27		9	27		9	27		9	27
		10	28		10	28		10	28		10	28		10	28
		11	29		11	29		11	29		11	29		11	29
		12	30		12	30		12	30		12	30		12	30
		13	31		13	31		13	31		13	31		13	31
		14	32		14	32		14	32		14	32		14	32
		15	33		15	33		15	33		15	33		15	33
		16	34		16	34		16	34		16	34		16	34
		17	35		17	35		17	35		17	35		17	35
		18	36		18	36		18	36		18	36		18	36
	Ліберо		* П *		* П *		* П *		* П *		* П *		* П *		
	Капітан		:		:		:		:		:		:		
	Тренер		:		:		:		:		:		:		
Склад команди Б		IV партія				V партія									
№		Р	Б	Р	А	Р	А	Р	Б	Р	А				
		1	19		1	19		1	16		16				
		2	20		2	20		2	17		17				
		3	21		3	21		3	18		18				
		4	22		4	22		4	19		19				
		5	23		5	23		5	20		20				
		6	24		6	24		6	21		21				
		7	25		7	25		7	22		22				
		8	26		8	26		8	23		23				
		9	27		9	27		9	24		24				
		10	28		10	28		10	25		25				
		11	29		11	29		11	26		26				
		12	30		12	30		12	27		27				
		13	31		13	31		13	28		28				
		14	32		14	32		14	29		29				
		15	33		15	33		15	30		30				
		16	34		16	34									
		17	35		17	35									
		18	36		18	36									
	Ліберо		* П *		* П *		* П *		* П *		* П *				
	Капітан		:		:		:		:		:				
	Тренер		:		:		:		:		:				

Рахунок в партіях		Загальний рахунок гри	Команда-переможець
1 партія	А Б	:	
2 партія	А Б		
3 партія	А Б		
4 партія	А Б		
5 партія	А Б		

Прізвище	Місто	Підпис
1 суддя		
2 суддя		
Секретар		

ТАБЛИЦЯ

Результатів чемпіонату _____

№ п/п	Команди	1	2	3	4	Кількість очок	Різниця партій	Зайняте місце
1								
2								
3								
4								

Головний секретар _____

Підписано до друку 30.01.2011. Формат 60x88/16. Папір офісний.
Гарнітура Times New Roman Суг. Друк різнографічний.
Умовн. друк. арк. 9,4.